

ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ПРОВЕДЕННЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА

Я. БЕРНАЗЮК

*доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії, історії
та конституційного права
(Український державний університет
фінансів та міжнародної торгівлі)*

Проведення будь-якого наукового дослідження вимагає застосування відповідної методології. Це пов'язано з тим, що лише правильне застосування всього арсеналу інструментів, які розроблені методологією відповідної науки, дає змогу досліднику отримати достатній рівень знань про досліджуване поняття, запропонувати власні висновки, положення та пропозиції стосовно порушеного питання і в результаті досягти поставленої мети відповідної праці.

Як зазначає О. Скакун, результати наукової та практичної діяльності людей залежать не лише від того, хто діє (суб'єкт), або на що спрямована пізнавальна діяльність (об'єкт), або що конкретно досліджується (предмет), а й від того, за допомогою якого методологічного інструментарію здійснюється сам пізнавальний процес [1, 49].

Проблема методології сучасного українського правознавства і такої галузевої науки, як конституційне право на сьогодні залишається досить актуальною. Це підтверджується, зокрема, появою монографічних досліджень Р. Гаврилюк [2] та М. Кельмана [3], низки авторських публікацій з питань

методології саме конституційного права В. Колісника [4], А. Колодія [5], А. Крусян [6], М. Орзіха [7], О. Скрипнюка [8–12], Ю. Шемшученка [13], В. Федоренка [14; 15] та О. Ющика [16], спеціальних розділів у монографічних працях, присвячених проблемам введення закону в дію (М. Теплюк) [17, 29–52], основам конституційного ладу (М. Ставнійчук) [18, 188–215], а також окремих досліджень, пов'язаних із питаннями методології нормативного юридичного прогнозування (В. Андриюк) [19], соціології конституційного права (В. Джуль) [20], нормотворчості (Р. Дорохов) [21], законодавчого процесу (О. Ющик) [22] та ін.

Наукову цінність мають і праці іноземних науковців, які спрямовані на вивчення загальнотеоретичних питань методології конституційного права, зокрема Л. Беломестних [23], Н. Богданової та Д. Шустрова [24], Б. Джанкезова [25], Н. Конєвої та І. Окуліча [26].

Ознайомлення із зазначеними та іншими працями, в яких розглядаються схожі питання, вказує на справедливність позиції М. Оніщука, яка полягає у тому, що однією з найгостріших

проблем сучасних конституційно-правових досліджень є формування методології дослідження того чи іншого явища конституційно-правового буття (предмета відповідного дослідження). Вчений також звертає увагу на те, що розв'язання низки методологічних проблем ускладнюється, зокрема, відсутністю єдності у поглядах українських і зарубіжних правознавців на поняття сучасної методології конституційно-правової науки [27, 44–45].

Аналіз існуючих досліджень у сфері конституційного права підтверджує існування низки неоднозначних та дискусійних позицій науковців щодо розуміння поняття методології та її структури, характеристики методів і принципів наукових досліджень, співвідношення методології та методики дослідження, а також особливості методики проведення досліджень у сфері конституційного права.

Все це призводить до того, що питанням методології у працях, предметом дослідження яких є конституційно-правові явища, особливо вчених-початківців, досить часто відводиться другорядна роль: формально виконуючи вимоги до оформлення вступу, автори обмежуються лінійним перерахуванням загальновідомих методів наукових досліджень, вказуючи, в яких частинах (параграфів або розділах) ці методи застосовані. Такий підхід можна вважати не досить вдалим, а відповідну працю недосконалою, оскільки жодне проблемне питання не може бути вирішене за допомогою одного методу. Крім того, лише у виняткових випадках певний метод може не використовуватися в окремій частині праці з огляду на специфіку досліджуваної частини питання.

У цьому контексті слід погодитися із позицією вітчизняних учених-конституціоналістів, згідно з якою методи не застосовуються поодиночі, оскільки

в основі будь-якого конкретного дослідження покладена певна методологія, яка й визначає світогляд ученого-конституціоналіста [13, 19].

Також про недостатню увагу науковців до питання методології дослідження свідчить і те, що ними: формуються нові назви методів або «штучні методи» (наприклад, «метод тлумачення норм» і «метод документального аналізу»); змішуються та підмінюються методи і принципи дослідження; вводяться нові, але науково не обґрунтовані «авторські» поняття (зокрема, «методологічна теза» та «методологічна точка зору»); механічно інсталюються у правову науку деякі філософські, медичні, математичні та інші терміни, без пояснення необхідності відповідного запозичення, розуміння його сенсу та незамінності в юридичній науці.

Названі тенденції розвитку методології в юридичній, у тому числі конституційно-правовій, науці дозволяють зробити висновок про доцільність продовження вивчення питань методології проведення досліджень у сфері конституційного права, зокрема вироблення загальноприйнятих підходів до розуміння методології та її структурних складових.

На жаль, схожа ситуація з методологією правових досліджень була десятки років тому. Українські вчені неодноразово робили висновок про те, що загальний стан розроблення методологічних проблем українського правознавства відстає від сучасних потреб, поширеною є методологічна невизначеність, еkleктизм, некритичне запозичення певних методів та методологічних засобів інших наук поза межами їх можливого використання у дослідженнях, прояви абстрактного соціально беззмістовного визначення державно-правових явищ і нерозбірливого застосування концепцій, що належать

до різних, у тому числі протилежних зарубіжних правових систем [28, 28].

Слід зазначити, що в українській юридичній науці методологію в цілому найчастіше пропонується розглядати як систему підходів, методів і способів наукових досліджень, а також засад їх використання при вивченні державно-правових явищ (П. Рабінович) [29, 618]; систему підходів, методів і способів наукового дослідження, теоретичні засади їх використання при вивченні державно-правових явищ (А. Колодій) [5, 94]; наукове обґрунтування того, що в конкретному дослідженні забезпечує досягнення поставленої мети, слугує вирішенню окреслених завдань, реалізації одержаних результатів (П. Євграфов) [30]; сукупність прийомів дослідження, методів пізнання й відтворення їх у мисленні (М. Ставнійчук) [31, 7]; вчення про структуру, логічну організацію, принципи, методи, засоби і форми діяльності дослідника в процесі пізнання ним досліджуваних явищ (М. Кельман) [3, 14] тощо.

Схожий підхід спостерігається і стосовно розуміння вченими методології науки конституційного права: сукупність правил, прийомів, принципів наукового пізнання, які забезпечують набуття об'єктивних достовірних знань [28, 28]; вчення про методи (сукупність правил, прийомів та способів) наукового пізнання конституційно-правових реалій, теоретичне обґрунтування методів і способів пізнання цих реалій, що використовуються наукою конституційного права для отримання об'єктивних і достовірних знань (П. Колісник та Ю. Барабаш) [32, 32]; упорядкована система взаємоузгоджених світоглядних принципів і методів, які дозволяють всебічно й комплексно дослідити юридичні властивості та якості конституційно-правових явищ, процесів і режимів,

пізнати їх сутність і зміст, призначення у національній правовій системі (В. Федоренко) [14, 13]; світоглядна категорія сучасного конституціоналізму, що пов'язана із цілеспрямованою науковою діяльністю у дослідженні явищ правової реальності або комплексне правове вчення про світогляд і систему наукових принципів, методів, підходів і способів, які використовуються вченими для пізнання явищ сучасного українського конституціоналізму (М. Оніщук) [27, 51]; вчення про методи, їх систему та принципи, а також порядок їх застосування при дослідженні явищ конституційно-правового буття (Ю. Шемшученко та О. Скрипнюк) [13, 19]; вчення про сукупну цілісність (єдність) взаємопов'язаних і взаємообумовлених концептуальних принципів, підходів (напрямів) та методів, які використовуються у процесі дослідницької діяльності щодо пізнання сутності, змісту, принципів, мети та інших інституціональних і функціональних характеристик конституціоналізму в сучасних умовах українських реалій (А. Крусян) [6, 4]; вчення про систему методів, принципів, спеціальних засобів та прийомів вивчення загальних закономірностей, виникнення, розвитку, функціонування і забезпечення конституційно-правових відносин, конституційно-правових явищ та інститутів, які повинні гарантувати не лише послідовність в аналізі та дослідженні тих чи інших конституційно-правових явищ, а й забезпечувати можливість перевірки та істинності тих даних, які здобуваються у цьому процесі (О. Скрипнюк) [9, 253].

Отже, більшість учених розглядають методологію як цілісну систему (сукупність) методів і принципів наукової діяльності або як вчення про цю систему. Крім того, деякі підходи передбачають такі додаткові елементи

цієї системи, як засоби, способи, прийоми, підходи, напрями проведення наукових досліджень, а також порядок їх застосування.

Методологія конституційного права як науки – це вчення про об'єктивно існуючу упорядковану систему наукових методів, які може та повинен використовувати дослідник, а також принципів, яких він зобов'язаний дотримуватися у процесі своєї наукової діяльності в межах предмета конституційного права для досягнення мети відповідного дослідження і вирішення поставлених завдань.

Правильна, виважено підібрана та застосована методологія дозволяє отримати нові, достовірні, науково обґрунтовані та істинні результати дослідження. Її застосування засвідчує цілісність і завершеність наукової праці, яка повинна містити збір існуючої інформації про об'єкт і предмет дослідження, її оцінку та узагальнення, обговорення, структурування, отримання нових знань і вироблення практичних пропозицій, спрямованих на удосконалення теоретичних підходів до розуміння певних конституційно-правових явищ та процесів, а також удосконалення законодавчого регулювання конституційно-правових відносин і відповідного правозастосування. Методологія одночасно виступає і дороговказом проведення наукового дослідження і своєрідним «лакмусовим папірцем» для його наукової оцінки.

Зазначений підхід до визначення поняття методології конституційного права відрізняється як своєю практичною спрямованістю та розмежуванням процесу використання методів і дотримання принципів наукового дослідження, так і відсутністю таких розроблених науковцями складових цієї системи, як засіб (спосіб), прийом (підхід) та інші елементи.

Поняття «засіб» і «спосіб» наукового дослідження доцільно вважати синонімами до терміна «метод», що означає відносно автономний шлях (засіб, спосіб) наукової діяльності. Як зазначає А. Крусян, метод у контексті методології конституціоналізму є науково та об'єктно (предметно) обумовленим, раціональним шляхом дослідження теорії та практики сучасного українського конституціоналізму, що спрямований на (веде до) отримання системи об'єктивних, істинних наукових знань [6, 4].

Таким чином, метод дослідження – це шлях (частина діяльності), який повинен пройти дослідник під час своєї наукової роботи, а принцип – це вимога до цього руху або його межі (обмеження). Тому метод використовується, а принцип дотримується і характеризує отримані знання, зроблені висновки та надані пропозиції. Використання всіх методів і максимальне дотримання принципів дослідження дозволяє отримати завершену та цілісну наукову роботу, яка вирішує поставлені завдання та дає змогу досягнути поставленої мети.

Далі слід звернути увагу на питання методів та принципів, які виступають основою методології будь-якої науки, у тому числі й конституційного права, їх внутрішньої будови та юридичних властивостей.

Так, на думку П. Рабіновича, основу методології юридичної науки становлять філософсько-світоглядні, загальнонаукові, спеціально-наукові та власне юридичні методи (формально-юридичний, порівняльно-правовий та ін.) [29, 618]. Здійснивши розгорнуте дослідження методології сучасного конституціоналізму, А. Крусян також пропонує чотирирівневу структуру: перший – *діалектико-філософський*, світоглядною основою якого виступає діалектика; другий – *спеціальний*, що

охоплює сутнісний, інтегративний та системний методи дослідження; третій – *універсальний*, що складається із загальнонаукових (історико-генетичний, логічний, синергетичний, аксіологічний і приватно-науковий) та приватно-наукових (соціологічний, статистичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний (догматичний) та прогностичний (конституційно-наукове прогнозування)) методів; четвертий – *практично-перетворювальний*, в основі якого лежить метод моделювання, за допомогою якого розробляються проекти конституційних нормативно-правових актів [6, 4].

Слід зазначити, що переважна більшість учених, які досліджували питання методології конституційно-правових досліджень, також пропонують окремо виділяти юридичні методи та відносити до них системний, порівняльно-правовий, історичний, метод конкретно-соціологічних досліджень та статистичний (В. Погорілко, В. Тацій та Ю. Тодика) [28, 28, 32]; системно-структурний, порівняльно-правовий, історичний, логічний (Н. Мяловицька) [33, 26–28]; системний, структурно-функціональний, діяльнісний, порівняльно-правовий, історично-ретроспективний, формально-догматичний, конкретно-соціологічний та прогностичний (В. Федоренко) [34, 149]; системний, порівняльно-правовий, історичний, метод конкретних соціологічних досліджень, статистичний, формально-логічний, структурно-функціональний, конституційної компаративістики (М. Оніщук) [28, 63]; системний, структурно-функціональний, діяльнісний, порівняльно-правовий, формально-догматичний, метод конкретно-соціологічних досліджень та прогностичний метод (Д. Белов) [35, 86–96]; формально-юридичний, порівняльно-правовий, системного правового аналізу, соціаль-

ного правового дослідження, правового моделювання та юридичної статистики (М. Кельман) [3, 17]; порівняльний, конкретно-історичний, логіко-теоретичний, системно-структурний, системно-функціональний, формально-логічний і формально-юридичний метод (О. Скакун) [1, 49].

Таким чином, згідно з усталеною практикою вчені пропонують виокремлювати вісім основних методів дослідження конституційно-правових явищ: 1) системний (системно-структурний, структурно-функціональний, системно-функціональний або метод системно-правового аналізу); 2) історичний (історично-ретроспективний або конкретно-історичний); 3) порівняльний (порівняльно-правовий або метод конституційної компаративістики); 4) соціологічний (метод конкретно-соціологічних досліджень); 5) статистичний (метод соціального правового дослідження або юридичної статистики); 6) логічний (догматичний, формально-догматичний, логіко-теоретичний, формально-логічний або формально-юридичний); 7) прогностичний (метод конституційно-правового прогнозування або правового моделювання) та 8) діяльнісний.

Наведений перелік основних методів, які використовуються, зокрема, у конституційному праві, можна вважати структурованим та науково обґрунтованим. Разом з тим певні складнощі при такому підході виникають у процесі співставлення системного та історичного методів із відповідними принципами системності та історичності, співвідношення таких методів, як логічний та порівняльний, діяльнісний та прогностичний, які мають значну взаємозалежність.

Не заперечуючи жоден із запропонованих вченими підходів до виокремлення та розмежування власне юридичних методів дослідження, слід

запропонувати власний підхід, в основі якого лежить послідовність проведення наукового дослідження. Такий підхід передбачає виокремлення п'яти методів, які повинен використати науковець у процесі свого дослідження: гносеологічний, логічний, евристичний, комунікативний та прогностичний. При цьому перші два можна умовно віднести до групи статичних методів, решту – динамічних.

До одного з перших слід віднести гносеологічний метод, який передбачає збір науковцем існуючої інформації, що необхідна для проведення дослідження та відображається і підтверджується кількістю опрацьованих та використаних наукових, статистичних, нормативних та інших джерел інформації. Як зазначає А. Козловський, право у процесі свого формування, функціонування і реалізації неминуче постає як складний інтенсивний пізнавальний процес, як специфічне розкриття і демонстрація гносеологічної природи права [36, 5].

Використання гносеологічного методу повинно включати в себе, зокрема, підбір термінів, пов'язаних із досліджуваними поняттями; пошук, з урахуванням зібраних термінів, актів законодавства, які використовують ці поняття; ознайомлення із практикою Конституційного Суду України, яка стосується порушеного питання та є квінтесенцією сучасної теорії конституційного права, законодавства та практики правозастосування; ознайомлення із завершеними та триваючими публічними конституційно-правовими конфліктами; пошук відповідного теоретичного матеріалу, зосереджуючи при цьому увагу на існуючих наукових дискусіях; збір статистичного матеріалу з відкритих джерел, а також використовуючи механізм, що гарантований Законом України «Про доступ до публічної інформації».

Наступним є логічний метод, який охоплює діяльність щодо опрацювання всього зібраного обсягу інформації та його узагальнення, систематизації та оцінки і відображається в основній частині дослідження. Використання цього методу має ґрунтуватися, зокрема, на таких складових логічної діяльності, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія та абстрагування, а також основних законах діалектики (єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних показників у якісні, заперечення заперечення).

Для юридичних наук логічний метод може мати також назву формально-юридичний або догматичний, оскільки передбачає спрямування значної уваги дослідника на опрацювання Конституції України та актів законодавства, у тому числі тих, які встановлюють механізми реалізації положень Основного Закону, рішень Конституційного Суду України та актів правозастосування інших суб'єктів владних повноважень. Цей метод прийнято вважати одним із основних та найдавніших у юридичній науці [37, 55].

У цьому контексті важливо звернути увагу на питання юридичної герменевтики, яка, за влучним висловлюванням О. Мережка, посідає особливе місце в методології права, оскільки ставить перед собою важливе онтологічне завдання – «пояснити співвідношення між текстом і інтерпретатором, минулим і теперішнім, теперішнім і майбутнім» [38, 159]. На сьогодні питання герменевтики зачіпають у своїх дослідженнях П. Рабінович для пояснення існування таких двох самостійних феноменів, як правоявище та правоназва [39, 237], О. Скрипнюк, досліджуючи, зокрема, на підставі аналізу твору «Повість минулих літ» питання наукового усвідомлення значення християнства у розвитку українського народу і держави [40] та інші вчені.

Центральним можна вважати евристичний метод, оскільки він виражається, головним чином, у висновках до праці та передбачає створення дослідником нової інформації у формі теоретичних та практичних знань. При цьому поява нових знань зобов'язана також застосуванню складових логічної діяльності та законів діалектики.

У свою чергу, комунікативний метод передбачає проведення дослідником попередньої публічної демонстрації та обговорення своєї праці (зокрема шляхом проведення дискусій з ученими відповідної або суміжних спеціалізацій, публікації статей, забезпечення виступів на конференціях тощо), що дозволяє отримати додаткові знання та по-новому оцінити вже зібрану та створену інформацію.

Завершує запропонований перелік прогностичний метод, який охоплює діяльність дослідника у напрямі практичної реалізації отриманих наукових результатів як у процесі проведення наукового дослідження (наприклад, впровадження у навчальний процес та правозастосовну практику органів влади), так і створення передумов для їх подальшого використання (розробка проекту закону про внесення змін до Конституції України або проектів інших актів законодавства, які встановлюють механізми реалізації положень Основного Закону, написання підручників тощо).

Тобто застосування зазначених п'яти методів дослідження означає проведення завершеної праці, спрямованої на отримання та створення наукової інформації (знань) для її використання з метою досягнення суспільно корисного результату. Кожен дослідник зобов'язаний зібрати, опрацювати, узагальнити та структурувати вже існуючу інформацію, примножити її (створити нову), обговорити матеріал у відповідному науково-експерт-

ному і практичному середовищі та лише потім представити власне цілісне (завершене) наукове дослідження.

Інша складова методології являє собою сукупність принципів наукового дослідження, яких має дотримуватися науковець, використовуючи будь-який із наявних методів. У цьому контексті вважаємо досить вдалою розроблену В. Федоренком систему світоглядних принципів, які, на його думку, разом із відповідними методами пізнання утворюють методологію дослідження у сфері конституційного права і містять принципи деідеологізації та свободи наукових досліджень, всебічності, системності, історизму, детермінізму, герменевтики, феноменології, формальної логіки, об'єктивності, універсальності тощо [34, 149]. Цей перелік можна додатково доповнити деякими запропонованими О. Скакун принципами наукових досліджень, зокрема єдність логічного й історичного, емпіричного і теоретичного, конкретного й абстрактного [1, 49], а також виокремленими А. Крусян основними принципами конституціоналізму: антропологізму, упізнаваності, істинності, а також єдності теорії і практики [6, 5].

Слід також до основних принципів, яких потрібно дотримуватися при підготовці наукової праці, відносити такі: 1) антропологізму (спрямованості на людину та її права і свободи, або гуманізму); 2) актуальності (сучасності); 3) історичності (часової послідовності); 4) системності (структурованості, всебічності, інтегративності), або антиеклектизму (заперечення механічного поєднання); 5) об'єктивності (неупередженості, чесності, істинності), або феноменології (вивчення явища так як воно постає перед будь-якою свідомістю), або арелятивізму (заперечення того, що будь-яке знання суб'єктивне), або позитивізму (очищення знання від

гуманітарних інтерпретацій); 6) доступності викладу матеріалу; 7) конструктивності (дієвості), або праксеологічності (ефективності), або асхолостичності (не відірваності від життя) або практичності (зв'язку науки з практикою).

При цьому слід зазначити, що запропонований підхід дещо не узгоджується із висновками тих науковців, які вважають, що кожному методу відповідають певні принципи. Такої позиції, зокрема, дотримується О. Скакун: кожен метод і загальнонауковий (методологічний) підхід мають свої принципи (наприклад, при використанні системно-структурного методу реалізуються принципи єдності інтеграції й диференціації, ієрархічності та якісної визначеності). Разом з тим беззаперечним видається висновок вченої стосовно того, що принципи наукового дослідження забезпечують його концептуальність та неспростовність отриманих висновків [1, 50].

Інші (крім методів та принципів) розроблені науковцями складові елементи методології, а саме «підхід» та «прийом», можна використовувати для характеристики такого поняття, як методика. При цьому варто зазначити, що методика конституційно-правових досліджень (як і будь-яких інших) на відміну від методології завжди є суб'єктивною та охоплює обрану та застосовану дослідником у межах конкретної наукової праці сукупність методів та принципів, а також підходів (прийомів), що залежать від особи дослідника та його вмінь, предмета вивчення і поставлених завдань, стану дослідженості відповідних конституційно-правових явищ, інститутів, відносин та їх законодавчої урегульованості, пріоритету (кількості та послідовності) застосування тих чи інших методів і принципів дослідження. Крім того, методика проведення певної наукової роботи може безпосередньо

залежати від школи, представником якої є дослідник.

Таким чином, у найбільш спрощеному вигляді метод дослідження відповідає за те, що робить дослідник, принцип – як робить, а підхід – під яким кутом зору.

Слід також зазначити, що методологію можна умовно співставити з методикою як поняття стратегія і алгоритм. При цьому стратегію (від давньогрецької – мистецтво полководця) слід розглядати як загальний або деталізований план певної діяльності, який охоплює тривалий період та є способом досягнення складної мети, а алгоритм – послідовний набір систематизованих правил проходження певного процесу, що обов'язково приводить до вирішення визначених завдань науково-практичного характеру після проведення встановленої кількості операцій.

Тільки правильно підібрана і застосована методика (оптимальне використання методів при забезпеченні максимального дотримання принципів) дозволяє науковцям не розмити предмет дослідження, не вийти за його межі, а також не залишити без відповіді питання, яких вимагає відповідна праця.

Якщо для проведення оцінки повноти наукової праці має значення передусім ефективність використання методів та забезпечення дотримання принципів наукового дослідження, то для характеристики праці з точки зору її оригінальності пріоритетною є обрана автором методика.

При цьому невикористання певного методу дослідження або недотримання одного з принципів проведення дослідження можна розцінювати як недолік наукової праці, то неврахування певного підходу є справою самого науковця, його бачення способів вивчення того чи іншого явища. З огляду на

це, відповідні застереження критиків певної наукової праці стосовно підходів автора слід розцінювати винятково як пропозиції стосовно подальшого удосконалення дослідження або його частин.

У зв'язку із запропонованим підходом до розуміння методології та методики наукового дослідження, спірним видається твердження М. Оніщука про те, що методологічна система конституційного права України постійно поповнюється новими методами [28, 65]. Такий підхід дещо зменшує значення попередніх дослідників, припускаючи можливу недосконалість їх напрацювань та, відповідно, неповноту проведених досліджень. Нові наукові дослідження, як правило, відрізняються методикою, а не методологією. Дослідження може характеризуватися не новими методами, а особливістю їх використання і пріоритетності, а також особливостями акценту (наголосу) на дотриманні певних принципів. Крім того, кожне нове дослідження, безумовно, відрізняється своїм предметом та конкретними завданнями, а також базується на нових знаннях темпорально згенерованих наукою.

Підсумовуючи, варто зазначити, що методологію проведення наукових досліджень у сфері конституційного права слід розуміти як об'єктивно існуючу впорядковану систему наукових методів (гносеологічний, логічний, евристичний, комунікативний, прогностичний тощо), які необхідно використовувати, а також принципів (антропологізму, актуальності, історичності, системності, об'єктивності, доступності викладу матеріалу, конструктивності тощо), яких необхідно

дотримуватися у процесі проведення конституційно-правових досліджень для досягнення відповідної мети та вирішення поставлених завдань.

При цьому окреслена методологія дослідження повинна враховувати підхід до діалектики наукових досліджень та, передусім, трьох основних законів діалектики (єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних показників у якісні, заперечення заперечення); забезпечувати використання усіх складових логічного методу (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія, абстрагування тощо); приділяти значну увагу питанням порівняння українського та іноземного законодавства (це зумовлено відносно автономним становищем різних конституційних правових систем); гарантувати дотримання принципу історичності (законодавство в цілому і конституційне законодавство зокрема є динамічним порівняно з іншими явищами об'єктивної дійсності); вимагати неухильного застосування принципу системності (дослідження у сфері конституційного права напряму зачіпає питання системи права та системи законодавства, а тому повинно вписуватися в їх цілісність і структурованість); системність наукового дослідження конституційно-правових явищ також вимагає збалансованого вивчення кожного питання з точки зору теорії, законодавства та практики його застосування, з концентрацією уваги на дослідженні саме норм Конституції України та актів законодавства, які дозволяють реалізовуватися її положенням, а також відповідних рішень Конституційного Суду України та правозастосовної діяльності інших суб'єктів публічно-владних повноважень).

ВИКОРИСТАНІ МАТЕРІАЛИ

1. Скакун О. Ф. Принципи у методологічному інструментарії загального порівняльного правознавства // *Право України*. — 2013. — № 3–4. — С. 49–60.
2. Гаврилюк Р. А. Методологическая традиция доктрины естественного права : моногр. — Черновцы, 2012. — 784 с.

3. Кельман М. С. Юридична наука: проблеми методології : моногр. – Т., 2011. – 492 с.
4. Колісник В. П. Сутність конституціоналізму, конституційна доктрина та головні доктринальні підходи до визначення конституційного ладу // Право України. – 2013. – № 12. – С. 71–92.
5. Колодій А. М. Методологічні проблеми оновлення Конституції України // Конституційна асамблея: політико-правові аспекти діяльності : бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. – 2012. – № 7. – С. 94–99.
6. Крусян А. Р. Методологія сучасного українського конституціоналізму // Юридический вестник. – 2012. – № 2. – С. 4–13.
7. Орзіх М. П. Конституціоналістика у складі юридичних терміно-понять // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. – О., 2009. – Т. VIII. – С. 118–124.
8. Орзіх М. П. Конституційна реформа і конституційна модернізація: методологія визначення та співвідношення // Проблеми сучасної конституціоналістики. Випуск 2: Конституційні перетворення в Україні : навч. посіб. / М. П. Орзіх, В. М. Шаповал, А. Р. Крусян та ін. ; за ред. М. П. Орзіха. – К., 2012. – 432 с.
9. Скрипнюк О. В. Методологічні проблеми теорії конституційного права (частина перша) // Право України. – 2013. – № 5. – С. 253–260.
10. Скрипнюк О. В. Методологічні проблеми теорії конституційного права (частина друга) // Право України. – 2013. – № 6. – С. 220–227.
11. Скрипнюк О. В. Сучасна конституційно-правова доктрина України // Право України. – 2013. – № 12. – С. 16–32.
12. Скрипнюк О. В. Методологічні проблеми теорії конституційного права // Проблеми теорії конституційного права України / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 2013. – С. 10–29.
13. Шемшученко Ю. С., Скрипнюк О. В. Наука конституційного права: сучасний стан та тенденції розвитку // Право України. – 2010. – № 1. – С. 15–25.
14. Федоренко В. Л. Методологія та методи дослідження проблем системи конституційного права України // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності : зб. наук. пр. Донецького юридичного інституту ЛДУВС. – 2009. – № 2. – С. 13–24.
15. Федоренко В. Л. Теоретико-методологічні основи системи і структури конституційного права України // Право України. – 2013. – № 12. – С. 33–53.
16. Ющик О. І. Конституція України: загальні питання методології оновлення // Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності : Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. – 2012. – № 7. – С. 49–55.
17. Теплюк М. О. Теоретико-правові основи введення закону в дію : моногр. – К., 2013. – 480 с.
18. Ставнійчук М. І. Методологія дослідження основ конституційного ладу // Проблеми теорії конституційного права України / за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. – К., 2013. – С. 188–215.
19. Андріюк В. В. Методологічні проблеми нормативного юридичного прогнозування // Держава і право. – 2009. – Вип. 44. – С. 37–44.
20. Джузь В. В. Аксиологічний інструментарій у соціології конституційного права // Право України. – 2013. – № 5. – С. 262–273.
21. Дорохов Р. П. До питання про теоретико-методологічні засади нормотворчості // Митна справа. – 2011. – № 5 (77). – Ч. 2. – С. 84–89.
22. Ющик О. І. До питання методології пізнання законодавчого процесу в Україні // Право України. – 2009. – № 10. – С. 89–95.
23. Беломестных Л. Л. Наука конституционного права России: понятие, функции, методология (углубленный курс лекций). – М., 2010. – 582 с.
24. Богданова Н. А., Шустров Д. Г. Хрестоматия по конституционному праву : учеб. пособие. – СПб., 2012. – Т. 1 : История, теория и методология конституционного права. Учение о конституции. – 858 с.
25. Джанкезов Б. М. Теория систем как элемент методологии конституционного права // Труды юридического факультета Ставропольского государственного университета. – Ставрополь, 2007. – Вып. 16. – С. 29–34.
26. Конева Н. С., Окулич И. П. Методологические аспекты современной науки конституционного права России // Проблемы права. – 2013. – № 4. – С. 39–49.
27. Оніщук М. В. Конституційні основи референдної демократії в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : спец. 12.00.02. – К., 2010. – 512 с.
28. Конституційне право України / за ред. В. Я. Тація, В. Ф. Погорілка, Ю. М. Тодики. – К., 1999. – 376 с.
29. Рабінович П. М. Поняття «методологія» // Юридична енциклопедія : в 6 т. / редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. – К., 2001. – Т. 3 : К–М.
30. Євграфов П. Б. До методології змін до Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cau.in.ua/ua/activities/reports/id/do-metodologiji-zmin-do-konstituciji-ukrajini-536/>.
31. Ставнійчук М. І. До питання методології модернізації Конституції України // Конституційна Асамблея: політико-правові аспекти діяльності : Бюлетень інформаційно-аналітичних матеріалів. – 2012. – № 7. – С. 7–11.

32. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника, Ю. Г. Барабаша. — Х., 2008. — 416 с.
33. Мяловицька Н. А. Конституційно-правова реформа і методологія науки конституційного права // Вісник Конституційного Суду України. — 2006. — № 2. — С. 22–29.
34. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : моногр. — К., 2009. — 580 с.
35. Белов Д. М. Парадигма українського конституціоналізму : моногр. — Великий Березний, 2011. — 399 с.
36. Козловський А. А. Гносеологія і методологія права: проблеми співвідношення // Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. пр. — 2000. — Вип. 75 (Правознавство). — С. 5–9.
37. Дубов Г. О. Методологія права: поняття, предмет та місце в системі наукового знання (за працею Р. Лукича «Методологія права») // Держава і право. — 2010. — Вип. 50. — С. 54–58.
38. Мережко А. А. Юридическая германевтика и методология права // Проблемы філософії права. — 2003. — Т. 1. — С. 159–162.
39. Рабінович П. М. Деякі сучасні концепції права в Росії та Україні (у світлі потребового праворозуміння) // Право України. — 2013. — № 7. — С. 234–251.
40. Скрипнюк О. В. Хрещення Руси: цивілізаційна трансформація держави і суспільства. До 1025-річчя хрещення Руси-України (частина перша) // Публічне право. — 2013. — № 4 (13). — С. 5–11.

REFERENCES

1. Skakun O. F. Pryntsypy u metodolohichnomu instrumentarii zahalnoho porivnialnoho pravoznavstva [Principles of General Comparative Jurisprudence Methodology], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 3–4, pp. 49–60.
2. Gavrilyuk R. A. Metodologicheskaya traditsiya doktriny estestvennogo prava [Methodological Tradition of Natural Law Doctrine], *Chernovtsy*, 2012, 784 p.
3. Kelman M. S. Iurydychna nauka: problemy metodolohii [Jurisprudence: Methodology Problems], *Ternopil*, 2011, 492 p.
4. Kolisnyk V. P. Sutnist konstytutsionalizmu, konstytutsiina doktryna ta holovni doktrynalni pidkhody do vyznachennia konstytutsiinoho ladu [Essence of Constitutionalism, Constitutional Doctrine and Main Doctrinal Approaches to Constitutional Order Determination], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 12, pp. 71–92.
5. Kolodii A. M. Metodolohichni problemy onovlennia Konstytutsii Ukrainy [Methodological Problems of the Constitution of Ukraine Revision], *Konstytutsiina asambleia: polityko-pravovi aspekty diial'nosti*, 2012, no. 7, pp. 94–99.
6. Krusian A. R. Metodolohiia suchasnoho ukrainskoho konstytutsionalizmu [Methodology of Contemporary Ukrainian Constitutionalism], *Iurydycheskyi vestnyk*, 2012, no. 2, pp. 4–13.
7. Orzikh M. P. Konstytutsionalistyka u skladi iurydychnykh termino-poniat [Constitutionalistics as a Legal Concept-Term], *Naukovi pratsi Odeskoi natsionalnoi iurydychnoi akademii*, Odesa, 2009, vol. VIII, pp. 118–124.
8. Orzikh M. P. Konstytutsiina reforma i konstytutsiina modernizatsiia: metodolohiia vyznachennia ta spivvidnoshennia [Constitutional Reform and Constitutional Modernization: Methodology and Relation], *Problemy suchasnoi konstytutsionalistyky. Vypusk 2: Konstytutsiini peretvorennia v Ukraini*, Kyiv, 2012, 432 p.
9. Skrypniuk O. V. Metodolohichni problemy teorii konstytutsiinoho prava (chastyna persha) [Methodological Problems of Constitutional Law Theory (Part One)], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 5, pp. 253–260.
10. Skrypniuk O. V. Metodolohichni problemy teorii konstytutsiinoho prava (chastyna druga) [Methodological Problems of Constitutional Law Theory (Part Two)], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 6, pp. 220–227.
11. Skrypniuk O. V. Suchasna konstytutsiino-pravova doktryna Ukrainy [Contemporary Constitutional Law Doctrine of Ukraine], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 12, pp. 16–32.
12. Skrypniuk O. V. Metodolohichni problemy teorii konstytutsiinoho prava [Methodological Problems of Constitutional Law Theory], *Problemy teorii konstytutsiinoho prava Ukrainy*, Kyiv, 2013, pp. 10–29.
13. Shemshuchenko Iu. S., Skrypniuk O. V. Nauka konstytutsiinoho prava: suchasnyi stan ta tendentsii rozvytku [Constitutional Law Science: Current State and Development Trends], *Pravo Ukrainy*, 2010, no. 1, pp. 15–25.
14. Fedorenko V. L. Metodolohiia ta metody doslidzhennia problem systemy konstytutsiinoho prava Ukrainy [Methodology and Methods of Studying Issues of Constitutional Law of Ukraine], *Problemy pravoznavstva ta pravookhoronnoi diial'nosti*, 2009, no. 2, pp. 13–24.
15. Fedorenko V. L. Teoretyko-metodolohichni osnovy systemy i struktury konstytutsiinoho prava Ukrainy [Theoretical and Methodological Grounds of Constitutional Law of Ukraine System and Structure], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 12, pp. 33–53.
16. Iushchuk O. I. Konstytutsiia Ukrainy: zahalni pytannia metodolohii onovlennia [The Constitution of Ukraine: General Issues of Revision Methodology], *Konstytutsiina Asambleia: polityko-pravovi aspekty diial'nosti*, 2012, no. 7, pp. 49–55.

17. Tepluk M. O. Teoretyko-pravovi osnovy vvedennia zakonu v diiu [Theoretical and Legal Grounds for Law Enforcement], Kyiv, 2013, 480 p.
18. Stavnichuk M. I. Metodolohiia doslidzhennia osnov konstytutsiinoho ladu [Research Methodology of Constitutional Order], *Problemy teorii konstytutsiinoho prava Ukrainy*, Kyiv, 2013, pp. 188–215.
19. Andriiuk V. V. Metodolohichni problemy normatyvnoho iurydychnoho prohnozuvannia [Methodological Issues of Legal Regulation Prognostication], *Derzhava i pravo*, 2009, Issue 44, pp. 37–44.
20. Dzhun V. V. Aksiolohichni instrumentarii u sotsiolohii konstytutsiinoho prava [Axiological Methods in Constitutional Law Social Science], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 5, pp. 262–273.
21. Dorokhov R. P. Do pytannia pro teoretyko-metodolohichni zasady normotvorchosti [On Theoretical and Methodological Grounds for Law-Making], *Mytna sprava*, 2011, no. 5 (77), Part 2, pp. 84–89.
22. Iushchuk O. I. Do pytannia metodolohii piznannia zakonodavchoho protsesu v Ukraini [On Issue of Methodology of Knowledge of Law-Making Process in Ukraine], *Pravo Ukrainy*, 2009, no. 10, pp. 89–95.
23. Belomestnykh L. L. Nauka konstitutsionnogo prava Rossii: ponyatie, funktsii, metodologiya (uglublenny kurs lektsiy) [Russian Constitutional Law Science: Concept, Function, Methodology (Deep-Study Lectures)], Moscow, 2010, 582 p.
24. Bogdanova N. A., Shustrov D. G. Khrestomatiya po konstitutsionnomu pravu [Manual on Constitutional Law], 2012, vol. 1, 858 p.
25. Dzhankezhov B. M. Teoriya sistem kak element metodologii konstitutsionnogo prava [Systems Theory as an Element of Constitutional Law Methodology], *Trudy yuridicheskogo fakulteta Stavropolskogo gosudarstvennogo universiteta*, Stavropol, 2007, Issue 16, pp. 29–34.
26. Koneva N. S., Okulich I. P. Metodologicheskie aspekty sovremennoy nauki konstitutsionnogo prava Rossii [Methodological Aspects of Contemporary Constitutional Law Science in Russia], *Problemy prava*, 2013, no. 4, pp. 39–49.
27. Onishchuk M. V. Konstytutsiini osnovy referendumnoi demokratsii v Ukraini [Constitutional Grounds for Referendum Democracy in Ukraine], Kyiv, 2010, 512 p.
28. Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine], Kyiv, 1999, 376 p.
29. Rabinovych P. M. Poniattia «metodolohiia» [Concept of «Methodology»], *Iurydychna entsyklopediia*, Kyiv, 2001, vol. 3.
30. Ievhrafov P. B. Do metodolohii zmin do Konstytutsii Ukrainy [On Methodology of Amendments to the Constitution of Ukraine]. Available at: <http://www.cau.in.ua/ua/activities/reports/id/do-metodologiji-zmin-do-konstituciji-ukrajini-536/>.
31. Stavnichuk M. I. Do pytannia metodolohii modernizatsii Konstytutsii Ukrainy [On Issue of the Constitution of Ukraine Modernization Methodology], *Konstytutsiina Asambleia: polityko-pravovi aspekty diialnosti*, 2012, no. 7, pp. 7–11.
32. Konstytutsiine pravo Ukrainy [Constitutional Law of Ukraine], Kharkiv, 2008, 416 p.
33. Mialovytska N. A. Konstytutsiino-pravova reforma i metodolohiia nauky konstytutsiinoho prava [Constitutional and Legal Reform and Methodology of Constitutional Law Science], *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy*, 2006, 2, pp. 22–29.
34. Fedorenko V. L. Systema konstytutsiinoho prava Ukrainy: teoretyko-metodolohichni aspekty [Constitutional Law System of Ukraine: Theoretical and Methodological Aspects], Kyiv, 2009, 580 p.
35. Bielov D. M. Paradyhma ukrainskoho konstytutsionalizmu [Ukrainian Constitutionalism Paradigm], Velykyi Bereznyi, 2011, 399 p.
36. Kozlovskiy A. A. Hnoseolohiia i metodolohiia prava: problemy spivvidnoshennia [Gnosiology and Methodology of Law: Relation Issues], *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 2000, Issue 75 (Pravoznavstvo), pp. 5–9.
37. Dubov H. O. Metodolohiia prava: poniattia, predmet ta mistse v systemi naukovooho znannia (za pratseiu R. Lukycha «Metodolohiia prava») [Methodology of Law: Concept, Subject and Place in Scientific Knowledge System (Based on «Methodology of Law» after R. Lukych)], *Derzhava i pravo*, 2010, Issue 50, pp. 54–58.
38. Merezhko A. A. Yuridicheskaya germanevtika i metodologiya prava [Legal Hermeneutics and Methodology of Law], *Problemi filosofii prava*, 2003, vol. 1, pp. 159–162.
39. Rabinovych P. M. Deiaki suchasni kontseptsii prava v Rosii ta Ukraini (u svitli potrebovoho pravorozuminnia) [Contemporary Legal Concepts in Russia and Ukraine (in the Light of Needs Thinking)], *Pravo Ukrainy*, 2013, no. 7, pp. 234–251.
40. Skrypniuk O. V. Khreshchennia Rusy: tsyvilizatsiina transformatsiia derzhavy i suspilstva. Do 1025-richchia khreshchennia Rusy-Ukrainy (chastyna persha) [Rus Christening, Civilizational Transformation of State and Society. To the 1025th Anniversary of Christening of Rus-Ukraine (Part One)], *Publichne pravo*, 2013, no. 4 (13), pp. 5–11.

Берназіук Я. О. Питання методології проведення наукових досліджень у сфері конституційного права

Анотація. Стаття присвячена питанням методології проведення наукових досліджень у сфері конституційного права. Проведення будь-якого наукового дослідження вимагає застосування відповідної методології. Правильне використання методології відповідної науки дає змогу науковцю отримати необхідний рівень знань про досліджуване явище. Крім того, методологія дозволяє запропонувати власні висновки стосовно досліджуваного питання.

Методологія — це вчення про об'єктивно існуючу упорядковану систему наукових методів, які може та повинен використовувати дослідник, а також принципів, яких він зобов'язаний дотримуватися у процесі своєї наукової діяльності. Метод дослідження — це шлях (частина діяльності), який повинен пройти дослідник під час своєї наукової роботи, а принцип — це вимога до цього руху або його межі. Система наукових методів включає в себе п'ять основних методів: гносеологічний, логічний, евристичний, комунікативний та прогностичний.

Ключові слова: методологія, конституційне право, наукові методи, принципи наукових досліджень.

Берназіук Я. А. Вопросы методологии проведения научных исследований в области конституционного права

Аннотация. Статья посвящена вопросам методологии проведения научных исследований в области конституционного права. Проведение любого научного исследования требует применения соответствующей методологии. Правильное использование методологии определенной науки позволяет ученому получить необходимый уровень знаний об изучаемом явлении. Кроме того, методология позволяет предложить собственные выводы относительно изучаемого вопроса.

Методология — это учение об объективно существующей упорядоченной системе научных методов, которые может и должен использовать исследователь, а также принципов, которых он обязан соблюдать в процессе своей научной деятельности. Метод исследования — это путь (часть деятельности), который должен пройти исследователь во время своей научной работы, а принцип — это требование к этому движению или его пределы. Система научных методов включает в себя пять основных методов: гносеологический, логический, эвристический, коммуникативный и прогностический.

Ключевые слова: методология, конституционное право, научные методы, принципы научных исследований.

Bernaziuk Ya. Methodology Issues in Constitutional Law Research

Annotation. The article deals with methodology of scientific research in the field of constitutional law. Carrying out any scientific research requires applying appropriate methodology. Correct application of particular science methodology allows scientists to develop necessary level of knowledge on a phenomenon. Moreover, the methodology allows scientists to offer their own conclusions regarding the questions at issue.

Methodology is the doctrine of real organized system of scientific methods that can and should be applied by researchers as well as principles which the latter must adhere to in their research activities. Research method is a journey (part of activities) for the researchers to have in their scientific work, as well as a principle, i. e. a requirement for the progress or its limits. The system of scientific methods includes five basic methods: epistemological, logical, heuristic, communicative and forecasting.

Key words: methodology, constitutional law, scientific methods, principles of scientific research.